

Jacobine Eilschous dagbog 1845 – 1855

Af Carsten Teilman Hald

Om dagbogen

Blandt stiftamtmand Henrik Nielsens (1805-1885) efterladte papirer befinder sig en aflang æske, der er indbundet som en helskindsbog i mørkegrønt maroquin med guldstafferinger og ornamenten i presstryk forestillende på forsiden "tro, håb og kærlighed" og på bagsiden et renæssanceslyngværk. Æskens sider har guldsnit og på ryggen står i gyldne bogstaver "Andenken". Åbner man æsken, indeholder den løse ark af hvidt og lyserødt papir med guldsnit på

alle papirets fire sider. Den første side er prydet med en krans af pressede blomster. De beskrevne ark viser en sikker og letflydende håndskrift med en korrekt retskrivning.

Dagbogen har tilhørt stiftamtmandens ægtefælle, Jacobine Laurence Eilschou (1809-1855), der har benyttet den i årene 1845-1855. Til at begynde med blev den ført med lange mellemrum, men efter 1852 mere regelmæssigt, da hun efter Treårskrigen omtumlede tilværelse fik sig instal-

*Jacobine Eilschous
dagbog, 1845-1855.
Privateje.*

*Jørgen Roed: Jacobine Laurence Eilschou, ca. 1844.
Privateje.*

*Jørgen Roed: Henrik Nielsen, ca. 1844.
Privateje.*

leret med ægtefælle og tre børn i den tidligere domprovstebolig på hjørnet af Sønderportgade og Skolegade i Ribe.

De kronologisk ordnede blade skildrer en families hverdag i årene omkring 1850 set indefra med dens store og små glæder, dens sorger og problemer.

Den eneste bemærkning, der kan tænge hus og husholdning, er fra 1852 og lyder: *“I dette forår er anlægget i vores have blevet forandret.”* Ved indflytningen i domprovsteboligen engagerede Jacobine Eilschou Susanne Marie, kaldet Sanne, Pedersen (1823-1904) som husjomfru. Hun var datter af værthusholder Niels Pedersen Ulv fra Nørreport i

Ribe, og hun forblev i huset hos stiftamtmand Nielsen, indtil han døde i 1885, hvorefter hun i Vendersgade i København oprettede et pensionat med lånte møbler fra stiftamtmandens bohøve. Sine sidste år henlevede Sanne i Ribe.

Jacobines hverdag drejede sig ikke alene om hendes ægtefælle og børn, men også om hendes forældre og seks søskende, hendes to svogre og to svigerinder samt hendes søskendebørn. Til den snævre familiekreds sluttede sig endvidere fætre og kusiner samt en stor omgangs- og bekendtskabskreds og deres børn. En del militærpersoner fra ægteparrets ophold i Slesvig er dog udeladt

her, idet de kun nævnes en enkelt gang med en oplysning om, at vedkommende har forladt byen for at tiltræde en ny kommando andetsteds.

Dagbogen er her blevet redigeret således, at de mange mosaikbrikker er blevet samlet i en kombination af kronologisk og tematisk fremstilling omkring de mere markante personer. Da dagbogen i vidt omfang bruger kælenavne, og mange har samme fornavne efter fælles bedsteforældre, er personerne her i vidt omfang nævnt med almindelig navn og årstal. Endvidere er de nødvendige kommentarer til forståelse af de enkelte begivenheder flettet ind i teksten. Dagbogens originale tekst står anført med kursiv og er tillempet moderne skrivemåde, ligesom ordstilling og tegnsætning kan være ændret.

Familien

Jacobine Laurence Eilschou¹ fødtes i Ribe den 9. oktober 1809 som ældste datter af apoteker Christian Cornelius Eilschou (1777-1830) og Anania Hanssen (1788-1864). Begge forældre stammede fra Ribe, han som søn af apoteker Andreas Michael Eilschou (1747-1824) og hun som datter af Katedralskolens rektor, Lorenz Hanssen (1750-1818). Efter C.C. Eilschous tidlige død giftede Anania Hanssen sig, som kytymen var, med en anden apoteker, Frederik von Stöcken (1796-1868), der overtog bevilningen på Ribe Apotek. Han var ikke alene en dygtig apoteker, men var også dybt involveret i Ribes industrielle vækst. Han oprettede bl.a. byens jernstøberi og optrådte som skibsreder i større stil. Hertil kom, at han blev en god stedfar for sin forgængers børn,

hvoraf kun to sønner og fem døtre af oprindeligt elleve børn overlevede datidens store børnedødelighed. Selv fik han og Anania Hanssen flere børn, der alle døde tidligt. Når Jacobine Nielsen skriver "fader" i dagbogen, er det altid stedfaren, Frederik von Stöcken, hun mener.

"Vinteren 1851 og 1852 var fader på Rigsdagen i København. Til julen kom han hjem, men desværre syg. Han rejste dog straks derover igen og kom igen tilbage til marts." Apoteker Frederik v. Stöcken var ligesom sin broder, godsejer Carl Christian v. Stöcken til Nibstrup (1799-1874), nogle år indvalgt i Rigsdagen.

Det samme gentog sig tilsyneladende det følgende år, hvor Jacobine også fortalte lidt om julens selskabelighed i Ribe: *"Fader kom hjem nogle dage før julen (1852). 1. juledag var Henrik og jeg hos stiftamtmanden om aftenen i et stort selskab. 2. juledag var vi i Den Selskabelige Forening. Om tirsdagen var vi hos købmand Samuel Ballin, om søndagen havde vi selskab ... Midt på aftenen blev vi forskrækket ved ildebrandsrøg, der var ildløs i et hus i Sønderportgade, men det blev gudskelov slukket. Nytårsaften var vi på Apoteket, nytårsdag hos Hyphoff. Onsdagen var der stort selskab på Apoteket."* Redaktør Emil Hyphoff (1810-1858) var en barndomsven af Henrik Nielsen.

Jacobine Eilschou blev den 30. oktober 1835 gift med cand. jur. Henrik Christian Nielsen (1805-1885), der var søn af amtsforvalter, justitsråd Rasmus Nielsen (1765-1839) i Ribe og hustru Abelone With (1772-1835). Det nygifte par slog sig ned først i Slesvig, hvor han overtog embedet som auditør ved Det slesvigske Infanteriregiment, herefter flyttede de i 1837 til Eckernförde, da han blev udnævnt til regimentskvarter-

Anania og Frederik von Stöcken, 1860. Foto: Privateje.

mester og auditor ved det derværende Jægerkorps, for atter i 1842 at vende tilbage til Slesvig, da Jægerkorpset blev forlagt dertil. Henrik Nielsen blev nu udnævnt til overauditor, og familien beboede et hus ved "Hinter den Graben". I sommeren 1846, mens de boede der, "*Besøgte Henrik, Christian og jeg Ribe i seks uger. Da vi var på tilbagevejen, tog vi først til Hamborg og Föhr. Otte dage efter vi var kommet hjem, kom Peder med familie hertil og var her et par måneder.*" Peder var Henrik Nielsens ældste broder.

Det eneste dagbogen indeholder for 1848, er en oplysning om, at kong Christian

VIII døde den 20. januar, men den nævner ikke noget om den efterfølgende uro. Ved oprørets udbrud den 24. marts 1848 flygtede Henrik til København, og hun forlod dagen efter byen sammen med de to sønner, Rasmus *Christian* Cornelius (1839-1920) og Frederik (1847-1874) for over Ribe at tage til herregården Nibstrup i Vendsyssel og senere derfra bl.a. til Fredericia, hvor datteren, Christine (1849-1863) blev født den 2. marts. Kort før belejringen af Fredericia begyndte for anden gang, tog hun til Odense, hvor hun installerede sig med børnene og deres bohøve i en lejet lejlighed.

I forbindelse med Frederiks fødsel indeholder dagbogen den oplysning, at Jacobines søster, *“Jette Eilschou kom hertil [Slesvig] den 24. februar (1847), og jeg nedkom den 20. marts, blev syg kl. 8, og 10 ½ var drengen dér”*. *“Efterfølgende havde vi i juli 1847 besøg af fader og moder, Sophie med pige og Mine.”* Medens de var her, gjorde *“fader, moder, Sophie og Jette sammen med Henrik en tur til Hamborg”*, hvor Jacobine Niensens morbror, snedkermester Henric Hanssen (1786-1872) boede. Sophie er en anden af hendes søstre. I modsætning hertil nævnes hverken datterens fødsel eller dåb, men det skyldes formentlig de urolige forhold.

Under krigen 1848-1850 var Henrik Nielsen chef for intendanturvæsenet i Nørrejylland. *“Den 18. januar 1851 modtog man her budskabet om, at slesvig-holstenerne havde underskrevet fredstraktaten. Mange Dannebrogslag blev straks udhængte.”* Efter krigens ophør fik Henrik *“det ærefulde tilbud om at overtage generalintendantposten, og jeg er nu i denne tid i meget spænding, om han vil modtage den eller ikke. Han rejste i denne anledning til København, og resultatet blev da, at han forbliver her.”* I sine egne erindringer skrev Henrik Nielsen: *“Jeg undslog mig imidlertid derfor, dels fordi hele den militære økonomi-administration, som den var, ikke behagede mig, dels fordi jeg frygtede for ikke tilfredsstillende at kunne løse opgaven, og også fordi jeg omtrent havde tilsat, hvad jeg privat ejede, ved de slet aflagte stillinger, som jeg havde beklædt, og med grund måtte jeg frygte, at jeg uden formue ikke ville kunne klare økonomien ved et ophold i København. Krigsministeren gentog imidlertid opfordringen, og jeg drog til København til konference, men jeg holdt fast ved min beslutning og vendte tilbage til min*

*amtsstue.”*² Det er bemærkelsesværdigt, at de ærefulde militære stillinger blev lønnet så dårligt, at de ansatte satte penge til ved at beklæde dem.

Henrik var i 1850 blevet udnævnt til amtsforvalter i Ribe samtidig med, at han som tak for indsatsen i Treårskrigen blev udnævnt til “virkelig” justitsråd, hvis eneste reelle betydning var, at han nu blev placeret i tredje rangklasse. Senere i maj 1855 blev han udnævnt til stiftamtmand over Ribe Stift og Amt. Hans to forgængere i embedet får følgende omtale i dagbogen: *“Den 4. maj 1852 afrejste kammerherreinde Susanne Christine Sponneck (1791-1880) fra byen”*. Hun var gift med stiftamtmand Marius S.W. von Sponneck (1787-1874), der efter eget ønske fratrådte stillingen med virkning fra 30. juni, hvorefter *“vor nye stiftamtmand Hans Helmuth v. Lüttichau (1794-1869) den 4. juli var her på den første visit, og den 10. august havde stiftamtmanden det første middagselskab for herrer”*. *“Det var den dag det yndigste sommervejr.”* Da han rejste i 1855, skrev hun: *“I de sidste dage i marts forlod Hans Lüttichau Ribe for at tiltræde sit nye embede som amtmand i Svendborg Amt i Nyborg. Nielsen er konstitueret,”* og den 11. maj blev hendes mand, Henrik Nielsen udnævnt til stiftamtmand.

Sønnen Christian blev cand. pharm. og købte i 1869 Varde Apotek. Frederik blev i 1873 cand. jur. Han var, som det fremgår af dagbogen og af bevarede fotografier, af helbred ikke særlig robust. Som løjtnant deltog han i juli 1874 i hærens sommerlejr ved Hald Ege med kronprins Frederik (VIII) som kommandant, hvor 10.000 mand camperede under åben himmel.³ Her blev han smittet med tyfus og vendte 8. august syg

Jørgen Roed: Christian Nielsen, ca. 1844. Privateje.

Frederik Nielsen, 1865. Foto: Privateje.

hjem til Ribe, hvor han døde den 2. september 1874. Datteren Christine døde allerede i den 3. december 1863.

Af Jacobine Nielsens søskende skal først nævnes den ældre bror, *Andreas* Michael Eilschou, der blev født den 28. april 1808 som det første barn af apoteker Christian Cornelius Eilschou og hustru Anania Hanssen. Han var discipel hos faderen 1824-1829, herefter ansat på Frederiks Hospitalets Apotek i København et år og blev i oktober 1831 farmaceutisk kandidat. Dagbogen fortæller som en af de vigtige begivenheder i 1846, at "*Andreas solgte sit brænderi og kom hjem på Apoteket*" i Ribe. Det pågældende brænderi lå i Viborg. Det blev

købt på auktion i 1838 for 418 Rdl. og nu solgt sammen med to tofter for 6.500 Rdl. Herefter "*købte han apoteket i Lemvig*" for 19.000 Rigsbankdaler rede sølv. Den 18. oktober 1846 giftede han sig med kusinen, Jacobine Tetens (1811-1858), der var datter af konrektor, kammerråd Jacob Tetens og Johanne Cathrine Hansen i Viborg. I 1870 solgte han apoteket og blev herefter boende i Lemvig til sin død den 25. december 1890.

Jacobine Nielsens fem år yngre søster, Ingeborg Kirstine, kaldet Stine, Eilschou (1814-1885) opholdt sig som ung i København. Her mødte hun farmaceuten Frederik von Stöcken. Han forelskede sig i den unge pige og friede til hende. Sammen tog de

Andreas Michael Eilschou, Lemvig, 1870.
Foto: Privateje.

herefter til Ribe for at anmode hendes moder, Anania Eilschou, der nylig selv var blevet enke, om samtykke til ægteskabet. Mod al beregning sagde moderen imidlertid nej på datterens vegne for herefter selv i 1831 at gifte sig med Frederik von Stöcken. Stine Eilschou blev efterfølgende, den 28. marts 1833 gift med Hans Gotfred Tranberg (1796-1839), der var søn af byfoged i Holstebro, Jørgen Tranberg til Bækmark⁴ og hustru Gertrud Kirstine Grøn. Hans Tranberg, der var cand. jur., var den 31.

december 1830 blevet udnævnt til borgmester i Ribe. Han døde den 17. juli 1839 i Slesvig på det derværende sindssygehospital og blev begravet på Friedhof Stadtfeld, hvor en stor, hvid gravsten med dansk tekst endnu markerer graven. I sommeren 1845 nævner dagbogen, "at Stine Tranberg og hendes søn, Hans var på besøg" hos dem i Slesvig, og siden blev de to drenge, Christian og Hans, nært knyttet til hinanden, ligesom deres mødre var. "Den 31. maj 1854 gjorde jeg med fader, moder og Stine en tur til Åbenrå, hvor vi tilbragte en hel dag. Den 2. juni kom vi tilbage."

Efter mandens død opretholdt Stine Tranberg den nære kontakt med hans familie, hvilket også gav anledning til kommentarer i søsterens dagbog: "Den 16. juli 1852 kom de tre vakre søstre Tranberg fra Lønborggård hertil". I forbindelse hermed "afbrændte broder Christian et meget smukt fyrværkeri. De besøgte Apoteket. Den 20. var de alle her om aftenen, også adjunkt Saltos broder var med." Ugen efter fortsætter dagbogen: "Den 24. rejste Tranbergs ud til Forballum." "De tre vakre søstre" var: Mathilde (1829-1911), Camilla (1831-1897) og Flora (1835-1906), døtre af godsejer Andreas Grøn Tranberg til Bækmark og Lønborggård (1806-1896) og Emilie Schönau (1805-1868). Andreas Grøn Tranberg var en broder til borgmester Hans Gotfred Tranberg. Pigerne var på tur ud til Forballum for at besøge Knud Lausten Knudsen (1806-1866), der var involveret i Tranbergs udtørningsprojekt af Rolfsø og en del af Fiil Sø.

Flora blev senere gift med Knudsens søn, Hans Oksen Knudsen (1831-1912), der efter faderen arvede Trøjborg Gods. Mathilde var vokset op i Ribe hos Stine

Tranberg sammen med fætteren, Hans. Hun forblev ugift og styrede efter moderens død i 1867 hus for faderen på Lønborggård. Camilla giftede sig i 1860 med Lønborggårds daværende forpagter, Frederik Darkvard Hansen. Det blev de tre søstres yngre broder, Hans Jørgen Tranberg (1836-1922), der efter faderen overtog Lønborggård og Bækmark, hvorimod Fiil Sø blev et fælleseje mellem ham og hans søstre. Blandt dagbogens sidste oplysninger fremgår, at ovennævnte Mathilde Tranberg *“den 1. maj 1855 har været i byen nogle dage, og at hun rejser i morgen.”*

Stine Tranberg døde i Ribe den 18. januar 1885. Sønnen Hans Tranberg (1839-ca.1890) var hendes eneste barn. Han gik på Ribe Katedralskole, og valgte en militærkarriere. Hans liv var præget af sygdom, og han forblev ugift.

En af dagbogens mest omtalte personer er Jacobine Nielsens lillesøster, Sophie Eilschou. Hun blev født den 8. marts 1823 som det yngste af apoteker Christian Cornelius Eilschous store børnefolk. Sophie var således tretten år yngre end Jacobine og vel derfor i høj grad omfattet af hendes kærlige og betænksomme omsorg. Der er tavshed omkring Sophie indtil 1847, hvor hun nævnes første gang, eller rettere hendes svigerfar nævnes, idet dagbogen lakonisk anfører: *“Oberst Kücker er død.”* Sophie var på daværende tidspunkt enke efter oberstens søn af samme navn, Peter Christian Kücker (1814-1843), der havde været ingeniørkaptajn i Flensborg. Efter ægtefællens død flyttede Sophie med deres datter, Wilhelmine, kaldet Mine (1843-1856) til Ribe, hvor de først indlogerede sig på apoteket, men sene-

Stine Tranberg, født Eilschou, 1860.

Foto: Privateje.

re fik de egen bolig. Den lille Mine gav i 1852 anledning til følgende bemærkning i dagbogen: *“I går red Mine for første gang på gyngehesten, hun er snart 9 år!”* Øjensynlig en meget forsigtig lille dame!

Jacobine Nielsens to ugifte søstre – Elisabeth, kaldet Lise (1816-1878) og Henriette, kaldet Jette (1819-1877) – boede også på apoteket og var for den øvrige del af familien de uundværlige støtter i hverdagen. Efter moderens død styrede de hus for v. Stöcken.

“Den 29. juni (1853) skulle Sophie, Lise og

Jette Eilschou: Amtmandsboligens gårdsplads, 1855. Privateje.

Jette have begyndt en rejse til København, men de blev desværre forhindrede ved efterretningen om, at kolera var udbrudt dér, og rejsen er da opsat for det første.” Kolera har sammen med kopper og pest gennem årtusinder hørt til de mest frygtede infektionssygdomme. I 1853 kom den til København, hvor den varede fra 11. juni til 1. oktober. Af byens 130.000 indbyggere blev 7.219 personer angrebne, og af dem døde 4.742. Sygdommen bredte sig også til en række provinsbyer, således at man for Danmarks vedkommende kom op på i alt 10.598 tilfælde med 6.688 dødsfald.

Året efter, “Den 12. april 1854 rejste Jette til København, hvor hun vil opholde sig i 2 måneder for at få undervisning i tegning.” Hun var som alle datidens kvinder, der ønskede at dygtiggøre sig inden for malerkunsten, henvist til at søge privat undervisning. Desværre mangler der oplysning om hos hvem, det foregik.

Lillebroderen Christian Eilschou (1818-1905) optræder allerede på første side i dagbogen med oplysning om, at “broder Christian besøgte os i julen (1845 i Slesvig)”, og i den efterfølgende påske fortælles, at “broder

*Christian Eilschou, Nykjøbing Sj., 1860.
Foto: Privateje.*

Christian gik til København” for at tiltræde en stilling på Hofapoteket. Christian blev cand. pharm. allerede i 1840, hvorefter han arbejdede nogle år i Tyskland blandt andet i Hamborg og Mannheim. I 1847 fortalte Jacobine som den store nyhed, at *”broder Christian er kommet hjem til Ribe den 1. maj”* for at arbejde på apoteket. Christian forblev i Ribe, så længe Jacobine levede, men umiddelbart efter hendes død i 1855 købte han apoteket i Nykjøbing Sjælland med et tilliggende på 40 tdr. land for 30.500 Rdl. Han giftede sig i 1857 med Sidse Hansdatter

(1830-1914). De fik tre sønner, hvoraf den yngste, Emil Christian Eilschou (1863-1924) senere overtog Nykjøbing Apotek. Dette apotek blev i Eilschou-familiens eje indtil 1973.

Blandt Jacobine Nielsens svigerfamilie nævner dagbogen først og fremmest svogeren, Peder With Nielsen (1803-1859), der var Henriks ældre bror. Han boede i studietiden ved Frederiksholms Kanal oppe under taget i den ejendom, hvor senere så kendte kunstnere som Jørgen Roed og Constantin Hansen havde deres atelier. I et brev til Roed nævnes Peder With Nielsen af Constantin Hansen på en meget lidt smigrende måde: *”Tænk dig, nu må jeg male en kedelig Student ovenpå – en Candidat Nielsen, hvis Fader bor i Ribe.”*⁶ Det kan kun være Peder With Nielsen, som Jørgen Roed selv omkring 1831 har tegnet i en ikke særlig flatterende situation, der retfærdiggør Constantin Hansens karakteristik. Efter universitetsstudierne i København giftede Peder Nielsen sig med Augusta Andresson (1803-1881), der var datter af branddirektøren i Ribe, Tønjes Andresson (1760-1812) og Anna Cathrine Rønnow (1775-1854). De fik tre børn, Rasmus (født 1832), Gustav (født 1843) og Christine (født 1847). I 1839 arvede Peder With Nielsen efter sin far Midtmøllen i Ribe og drev den selv nogle få år. Herefter blev møllen bortforpagtet og senere solgt i løbet af 1850’erne, hvorefter han flyttede til et hus på Nederdammen i Ribe. Den 4. maj 1852 fortæller dagbogen: *”Det var Gusta’s fødselsdag. Jeg var der om eftermiddagen med Caroline og Louise Ramsing og Madame Broust.”* Caroline Ramsing (1802-1891) var institutbestyrerinde i Ribe, og Louise Ramsing (1804-1881) blev senere

Jørgen Roed: Peter With Nielsen. Efter Jens Peter Munk: Jørgen Roed, Ungdomsarbejder. Syddansk Universitetsforlag 2013.

gift med en toldembedsmand Kammann i Hannover. De var døtre af hospitalsforstander i Ribe, Peter Ramsing og Susanne Ussing. Madame Broust var fødselsdagsbarnets søster, Anna Margrethe Andresson, der var gift med kontorist Jens Andreas Broust.

Henrik Nielsens yngre broder, Niels Nielsen (1811-1898), hans ægtefælle og deres børn omtales hyppigt. I slutningen af 1846 nævnes han første gang med nyheden om, at "Niels Nielsen solgte sin mølle og (hans ægtefælle) Ulrikke var i Berlin." Niels Nielsen blev i 1833 cand. pharm. Under studierejser i Tyskland blev han forlovet med en knipplingsforhandlers datter fra Berlin, *Ulrikke*

Charlotte Marie Thormann (1818-1903). Hendes forældre døde imidlertid, inden det unge par nåede at blive gift. Hjemkommen fra udlandsrejsen blev Niels Nielsen ansat først på Løve Apoteket i København og senere på apoteket i Køge. Arven efter faderen satte ham i 1839 i stand til at købe landejendommen Kappelsmølle ved Bogense. Den drev han indtil 1847, hvorefter han købte det store Løve Apotek i Skive for 26.000 Rdl. En uheldig kautionsforpligtelse på 80.000 Rdl. for en lokal godsejer tvang ham i 1868 til at sælge apoteket. Herefter etablerede han sig ved Henriks hjælp som vinhandler i Randers. Niels Nielsen var en fin blomsterkender og blomsterdyrker. Fra udlandet indførte han mange dengang ukendte blomster. Ikke alene ved sit apotek anlagde han en smuk have, han var også senere i Randers involveret, da haven ved byens gamle hospitalsstiftelse skulle anlægges.

Ulrikke Nielsen (f. Thormann) kom ved hendes forældres tidlige død i Berlin sammen med sine to yngre, ugifte søstre, Emilie (1829-1899) og Pauline (1824-1888), til Ribe, hvor de begge senere blev gift. I begyndelsen af 1847 noteres i dagbogen: "*Pauline Thormann blev forlovet med doktor Jon Sigurd Øgmundsen*", der var distriktslæge i Ribe (1806-1857) og af islandsk herkomst. Emilie nåede at blive gift tre gange i Ribe, første gang i 1852 med købmand Søren Lundager (1823-1852): "*Den 4. maj har hun og Lundager endvidere gjort visit her. Hun gør visit med en sjusket hat!*" Hun blev senere gift i 1857 med købmand Niels Jacobsen (c.1830-1859), men også dette ægteskab blev kortvarigt. Herefter giftede hun sig atter i 1861,

denne gang med adjunkt Jean Arnold Fischer (1822-1895) fra Ribe Katedralskole med hvem hun fik seks børn, hvoraf datteren, Julie (1866-1947) blev gift med biskop Balslevs søn, landinspektør Carl Andreas Balslev (1858-1937).

Niels og Ulrikke Nielsen havde syv børn, hvoraf sønnen, Henrik (1846-1853) og datteren, Julia (1852-1857) døde som børn, mens sønnen, maskiningeniør Theodor (1853-1878) døde ung af gul feber ud for Brasiliens kyst. Tilbage var herefter sønnen Rudolph (1842-1897). Han blev læge ved Vemmetofte Kloster og kendt som en habil botaniker og specialist inden for orkideer og roser. Herudover var der tre smukke og

mørkhårede døtre, Jacobine, Nanna og Emilie. Alle Niels Nielsens børn fik tilknytning til Ribe, hvor de tilbragte en stor del af deres barndom og ungdom, først i amtsforvalterboligen i Sønderportgade/Skolegade og senere i amtmandsgården. Jacobine (1856-1928) boede senere sammen med forældrene i Odense hos søsteren, Nanna Glahn (1859-1927), der var enke efter ingeniør ved Københavns befæstning, Hugo Glahn (1853-1888), og her hjalp hun med at passede forældrene på deres gamle dage. I 1906 blev Jacobine gift med distriktslæge Søren Hansen Jensen på Fanø (1837-1917). Emilie (1855-1933) blev gift med kronprins Frederik (VIII)'s hoflæge, professor, dr.

Niels Nielsen, Skive, 1862. Foto: Privateje.

Ulrikke Nielsen, født Thormann, Skive, 1860. Foto: Privateje.

med. Edvard Ipsen (1844-1892). Inden, medens hun opholdt sig i Ribe hos onklen i Amtmandsgården, læste hun fransk hos adjunkt Fischer fra Katedralskolen. Senere studerede hun fransk, engelsk og tysk, og efter at have rejst en del i udlandet blev hun sproglærerinde.

Augusta Nielsen var den yngste i børneflokket hos amtsforvalter Rasmus Nielsen. Hun var født den 23. april 1814 i Ribe og blev i 1841 gift med kaptajnløjtnant, lodsboholder i Helsingør, Elias Carl Christian Tuxen (1812-1891), hvis mor var af Fogtmann-familien fra Varde. Om hende meddeler dagbogen kun, at "*Gusta døde den 10. januar 1847. Henrik kom hjem den 18. januar fra begravelsen*" i Holmens Kirke i København. Svogeren dukker op en enkelt gang senere i oktober 1851, hvor Jacobine Nielsen forbløffet noterede, at "*Carl Tuxen er blevet forlovet med en frøken Seemann, en pige på 16 år!*" De blev gift den 8. januar 1852, og under navnet Fanny Tuxen (1832-1906) blev hun senere forfatterinde til en række novellesamlinger for børn – typisk med forherligelse af hjemmelivet.

Venne- og bekendtskabskredsen

Da både Jacobine og Henrik Nielsen tidligt havde forstået at favne vidt, kan det ikke undre, at de havde en stor vennekreds. Både fra barndoms- og ungdomsårene i Ribe, men også fra deres ophold i Eckernförde og Slesvig genfinder man i dagbogen personer, som dengang havde været en del af deres hverdag, og som senere trofast hang ved.

Familien fandt sig hurtigt til rette i Ribe og deltog i byens selskabelighed og arrangementer, således den 25. juli 1852 skrev

Jacobine, at "*der var musik og illumination i Plantagen, vi kørte derud fra Apoteket.*" Takket være, at de begge var opvokset i Ribe, kendte de i modsætning til tilrejsende embedsfamilier et meget bredt udsnit af byens befolkning i hvis selskaber, de deltog. Den 14. dec. 1852 oplyser dagbogen: "*Til min Henriks fødselsdag blev vi et selskab på 20 personer.*"

Blandt vennekredsens officerer kan først og fremmest nævnes major Adolph v. Harbord (1795-1874), der havde været premierløjtnant ved Det Slesvigske Kyrassér regiment i Horsens. Han, hans hustru, Catrine Brabrand (1792-1850) og deres datter, Sophie (1826-54) nævnes hyppigt i dagbogen: "*I julen 1845 og påfølgende dage besøgte ritmester Harbords os.*" I 1847 fortælles det, at Harbords var rejst til Jylland, og i 1852, at "*Sophie Harbords er blevet forlovet med den meget rige købmand Peter Schmidt i Flensborg (1815-1874)*", der var ejer af det kendte handelshus P.P. Schmidt og medejer af Kruså Kobbermølle. Som en af de første notitser for 1854 omtales med stille sorg, at "*Sophie Schmidt døde den 2. januar af følgerne af hendes nedkomst med en søn. Hun var kun gift i 11 måneder med den rige købmand Peter Schmidt i Flensborg.*" I 1859 giftede Peter Schmidt sig igen, nu med Jacobines kusine, Gerda Johanne Tetens (1825-1893), der var datter af pastor Peter Tetens i Horsens (1791-1876).⁷ I sin ungdom gjorde Peter Tetens sig bemærket ved at besvare en af hofmarskal Johan v. Bülow til Sanderumgård udsat prisopgave om den berømte feltherre Daniel Rantzau fra det sekstende århundrede. Til manges irritation vandt han prisen på en panegyrisk afhandling i et kunstigt sprog og fik senere takket været solid protektion

først kaldet som sognepræst i Nibe og senere i Horsens. Han nævnes ikke i dagbogen, men broderen, biskop Stephan Tetens i Ribe (1773-1855), omtales et par gange. Den sidste gang fortælles, at *“onkel Stephan døde den 5. januar 1855.”* Peter og Stephan Tetens var brødre til Jacobines mormor, Anna Jacobine Tetens (1763-1849), der var gift med Ribe Katedralskoles rektor, Lorenz Hanssen.

Til de gode venner i Slesvig hørte kammerjunker Hans Edvard Holten (1809-1885), der var kaptajn ved Jægerkorpset i Slesvig. Han avancerede senere til oberst og kasernekommandant på Gottorp Slot. Holten kunne tegne, og blandt Henrik Nielsens efterladte papir findes der nogle små pennetegninger, dels en af Henrik ryggende på en lang pibe, dels en af sønnen, Christian med hunden, Unius. Holten var gift med en tysk friherreinde von Mauchenheim genannt Bechtolsheim, der øjensynlig havde “grønne fingre”. Om hende fortæller Jacobine, at hun den *“3. juni 1852 var hos Madame Bechtolsheim, og dér så jeg det største og smukkeste rosenflor i pletter, som jeg nogensinde har set. Det var Roser!”* Under besøget her erfarede hun endvidere, at Jægerkorpsets tidligere chef, major *“Peter Leschly (1791-1869) nu boede i Roskilde. I 4 år har jeg ikke vidst, hvor de opholdt dem.”*

Fra sit ophold under Treårsårskrigen på Nibstrup ved Brønderslev hos Carl Christian v. Stöcken lærte Jacobine blandt andet hans svigerinde Elna Jespersen (1822-1886) fra Bornholm at kende. *“Den 26. (juni 1852) havde Elna Jespersen bryllup med Sundorph. Han er landmand og ejer en gård i nærheden af København. Mit inderligste ønske er, at jeg en-*

H.E. Holten: Overauditør Henrik Nielsen, 1840'erne. Privateje.

gang kunne besøge dem, da jeg har Elna meget kær.” Proprietær Valdemar Andreas Sundorph (1828-1902) ejede oprindeligt Haraldsmark og senere Linderupgård. Han var søn af indehaveren af “Det Sundorphske Handelshus” på hjørnet af Gl. Strand og Boldhusgade vis-a-vis Christiansborg i København.

Til bekendtskabskredsen hørte også Peter Georg Bang (1797-1861): *“Søndag den 8. (maj 1853) var vi til middag hos stiftamtmanden, det var i anledning af etatsråd Bangs ophold her i byen.”* Etatsråden var – ud over at være svigerfar til adjunkt Jacob Helms ved Ribe Katedralskole – en centralt placeret

person i datidens politik, og et par år efter blev han også landets fjerde konseilspræsident. Både stiftamtmand Hans Lüttichau og Henrik kendte ham fra deres studietid i København, hvor han som professor havde undervist i romerret.

Som en god bekendt nævner dagbogen: *“Den 17. juni 1853 var jeg i kirke og traf dér uventet fru Christine Rosine Manicus og hendes datter Christine. De fulgtes med mig hjem og spiste med os til middag.”* Hun var gift med Claus Manicus (1795-1877), der i 1829 blev regimentskirurg ved Det Slesvigske Jægerkorps i Eckernförde, og fra 1836 var han læge for Christians Plejehus sammesteds. Efter Treårskrigen virkede han dels som læge dels som redaktør af Flensburger Zeitung i stadig opposition til slesvig-holstenerne og altid som ihærdig fortaler for oprettelse af danske institutioner.

Blandt andre kære gæster var borgmester Lunn med kone fra Eckernförde og konsistorialråd Andreas Wolf med kone fra Rise. *“Den 30. juni 1853 fik vi uventet besøg, de var kommet hertil for at bese byen. De var hos os om aftenen til the.”* Endvidere nævnes: *“Sidst på sommeren 1853 blev vi overraskede ved et besøg af major Joseph Herman Mørch med guvernante og Josephine, hans svigerinde Madame Petersen og hendes 2. datter var med. Vi var i Højrup den søndag de kom, men om mandagen var de lidt her henne.”* Et år senere meddeler dagbogen: *“I juni 1854 hørte jeg, at major Mørchs lærerinde var død af mæslinger.”* Majoren havde stået fadder til Jacobines egen datter, Christine.

I februar 1854 skrev Jacobine: *“Salomon er blevet forflyttet fra Horsens til Sjælland. Henrik har i dag den 7. afsendt et brev til ham.”* ... *“Salomon har besvaret Henriks brev. I slutningen*

af marts skulle de forlade Horsens.” Victor Salomon (1807-1875), der var af jødisk herkomst, blev døbt i 1830. I 1839 blev han cand. theol. og ansat som adjunkt og kateket ved Rossings Institut i Horsens. Under Treårskrigen var Salomon skriver ved det Nørrejske Intendantur. Henrik Nielsen nævner ham i sine erindringer som værende særdeles kompetent. I 1854 blev han sognepræst til Herslev og Gevninge Menighed.

Familiens børn

Ikke uventet omtales familiens børn ofte i dagbogen, der er ret meddelsom vedrørende familiemedlemmernes helbred: *“Først på året 1852 havde Christine det uheld at støde en tand løs, som måtte trækkes ud. Frederik har skrantet temmelig meget, men er nu først i maj meget rask.”* Den 23. august kunne moderen skrive, at *“Frederik var om eftermiddagen ude at bade i åen.”*

Den ældre generation kunne også blive ramt, for *“moder var farlig syg, men er nu igen fuldkommen rask. Vores hund Unius døde.”* Det var dog ikke slut. *“Frederik og Christine har begge haft kighoste (1852), og den har været temmelig streng. Christine led nogle dage meget af brystbetændelse, men er gudskelov kommet sig.”* Den 1. december fulgte: *“Frederik er i disse dage forkølet og meget tunghør.”*

Heldigvis synes alle at være blevet raske til jul: *“Juleaften 1852 var svoger Peders her. Børnene havde juletræ og var meget fornøjede. Hans og Christian udklædte sig som damer og Rasmus og Ernst som matroser, hvilket gav anledning til meget morskab.”*

Folkemindesamleren H.F. Feilberg (1831-1921) fra Vester Vedsted har fortalt, at han i sin barndom og ungdom i eller ved Ribe

ikke kendte til juletræet, og at han så det første gang i 1849 i København⁸. Amtsforvalterens juletræ var således et af de tidlige, og hjemmet et af de første i Ribe, hvor den tyske juletræsskik vandt indpas. Skikken blev mondæn gennem dens omtale i Goethes "Den unge Werthers lidelser". Udklædningen var et levn fra de middelalderlige julestuer, der ganske vist blev forbudt i 1735, men levede videre som uskyldige børnelege i privat regi. Da både Rasmus With Nielsen og Ernst Jensen havde en styrmanduddannelse, var rollen som matroser nærliggende. Sidstnævnte logerede ofte hos Jacobine og Henrik i Slesvig, medens han frekventerede navigationsskolen i Tønning. Hans mor, Laurence Sophie Bildsøe var opvokset i Ribe hos tanten, enkebispinde J. Middelboe, og faren var købmand Hans Diderik Jensen i Løgumkloster. Mellem Eilshou-søstre og Laurence var der tætte relationer, således fremgår det blandt andet af dagbogen, at "Stine i foråret (1854) gjorde en tur til Løgumkloster".

I 1853 "Den 12. maj blev Christine lagt til sengs af mæslinger, den 13. Frederik, han var ubetydelig syg, Christine mere, men begge har gudskelov overstået sygdommen godt." Det følgende år fulgte endnu en børnesygdom: "Frederik og Christine har dette år haft skoldkopper." Inden, i december 1853 meddeler dagbogen alarmerende, at "Christian var meget syg af tyfus. Han blev gudskelov fuldkommen rask igen."

Man kan næsten føle moderens glæde, når hun omtaler børnenes fornøjelser, ferier og fester. "Christian og Hans var i Föhr i pinsen 1852", men der nævnes ikke noget om, hvem der ledsagede dem, og de må

Wyck på Föhr. Porcelænsmaleri på en kop fra 1850'erne. Privateje.

have været for unge til at rejse til Föhr på egen hånd. Øen med dens muligheder for strandbad var dengang et yndet rejsemål som følge af Christian VIII ophold dér i årene 1842-1847.

Samme år, "Den 25. juli (1852) rejste Christian og Rudolph til Skive." ... "Den 21. august kom drengene tilbage. Den 23. begyndte skolen igen." Denne tur kunne sønnen og hans fætter nok klare uden ledsager. I foråret 1853 skrev hun, at "Christian og Rudolph lærer i denne tid at danse. Den 4. marts skal der være afdansning."

Rudolph frekventerede Katedralskolen i Ribe, hvor hans bekymrede tante i forbindelse med skoleårets afslutning i 1853 noterede: "Rudolph var i de første eksamensdage syg, og har fået et angreb af smerter i maven, men blev gudskelov så vel, at han kunne komme med til en del af eksamenen. Den 20. april var der højtidelighed på skolen om formiddagen. Christian og Hans kom efter ønske op i 4. klasse, Rudolph i 3. Den 24. rejste Rudolph" hjem til sine forældre

Rudolph Nielsen, Vemmetofte Kloster, 1870.
Foto: Privateje.

i Skive. Sidst på måneden fortæller dagbogen: "Onsdag eftermiddag modtog vi fra Niels Nielsen en dejlig melon, som blev fortæret om aftenen. Der var en munter og behagelig stemning." – nok en lille påskønnelse fra den botanikkyndige svoger, fordi familien i Ribe tog sig godt af sønnen.

Det samme år tog Christian på tur med sine mostre. "Den 10. juni 1853 rejste Lise og Christian en lysttur til Møn. Jette mødte dem dér, og den 18. kom de velbeholdne tilbage. De havde bestandigt haft godt vejr." Kort tid efter, den 25. juni 1853 "rejste moder, Stine og Hans til Lemvig og flere steder. Efter moders opfordring

rejste Christian til Lønborggård for at fortsætte rejsen med hende. Det var en stor fornøjelse for Christian," der således sammen med sin mormor besøgte dels morbroren, Andreas på Lemvig Apotek, dels familien Tranberg på Lønborggård. Men rejsen med bedstemoren har åbenbart været ret forceret, for allerede otte dage senere var Christian tilbage i Ribe.

Til de tilbagevendende sommerforlystelser hørte sejlure på åen. Således fortalte Jacobine, at hun "den 1. juli 1853 om eftermiddagen var en lille sejlur med Hyphoff, hans søster Stine, Mine og Petrus Daugaard." Stine Hyphoff, var gift med rektor C.H.A. Bendtsen, og Petrus Janus Daugaard (1833-1859) var cand.theol. og søn af biskop Jacob Brøgger Daugaard i Ribe.

Næste dag "Den 2. gjorde Henrik og jeg en lille køretur med børnene til Seem og Lustrup", en herregård, der lå umiddelbart uden for Ribe, og som tidligere havde tilhørt Eilschou-familien. "Den 3. – i dag – er Henrik og Christian ude at sejle." ... "Den 9. foretog vi en spadseretur til Lustrup. Selskabet bestod af svoger Peder med børn og Stine og Hans, Sophie, Mine og med mig selv, var vi 9. Medens vi drak chokolade i kroen, begyndte det at regne, men vi fik tørvejr til at gå hjem i, og havde det meget fornøjeligt. Undervejs standsede vi for at holde måltid."

Anderledes gik det senere på måneden. "Mandag den 25. juli 1853 om eftermiddagen havde vi foranstaltet en "Holmetur", i to både. Selskabet var: Svoger Peders med børn, fader, Jette, Christian, Bendt Bendtsen, L. Holm, Theodor Suhr Bang." De tre sidstnævnte var disciple fra Ribe Katedralskole og venner af Christian. "Sejladsen gik godt, men da vi sad

allerbedst og spiste, begyndte det at regne, og alt måtte i en hast pakkes sammen og damerne og børnene hen til Holmhuset, hvor vi stod tæt sammenpakket, indtil det holdt inde med at regne, så vi kunne komme i bådene og sejle hjem. Hyphoff sørgede for, at en karet modtog os ved landingsstedet, som rigtignok var meget behageligt, thi dygtig våde var vi dog!”

Julen dette år, adskilte sig ikke meget fra den foregående: *“Juleaften 1853 havde vi det meget fornøjeligt med børnene. Hans og Christian var udklædte. Juledag var vi hos stiftamtmand Lüttichau. Anden juledag var der tryllerier og bal i foreningen. Om tirsdagen den 27. havde vi selskab. Nytårsaften var vi på Apoteket.”*

Som en af de store mærkedage nævnes sønnen, Christians og søstersønnen, Hans Tranbergs fælles konfirmation i april 1855: *“Den 22. var vi til altergang, om aftenen var vi hos Stine sammen med familiens gamle tante, pastorinde Henriette Vinding”, født Frisch (1774-1864) fra Møgeltønder, “og fru Maren Witta Ferslev”, født Wittusen (1811-1867), der var gift med prokurator og stiftskasserer Søren Parmo Ferslev (1819-1883) i Ribe. “Den 25. havde vi Christians klassekammerater samlet her om aftenen. Det var en stor fornøjelse at se de unge mennesker. Der blev sunget, musice-ret og danset.”*

Umiddelbart efter, *“Den 27. rejste vor Christian til København, og vi havde den glæde, at han kom til at rejse med fader. Han skal logere hos fru Charlotte Hellesen (1813-1895). Den gode Gud holde sin hånd over ham. Henrik fulgte dem på vejen, jeg gik ham i møde, men før jeg gik ud, var han alt kommet hjem, og så gik han atter ud for at tage imod mig. Om eftermiddagen kørte jeg og Henrik til Gredstedbro og tilbragte hos Madame Nielsen et par meget behagelige timer.”*

Det var sidste gang Jacobine så Christian, der tog til København for at indstille sig til den farmaceutiske forberedelseseksamen.⁹ Charlotte Hellesen var svigermor til generalmajor J.W.A. Harbou (1810-1891), der som en god ven af Henrik fra tiden i Slesvig også omtales i dagbogen. Madame Elisabeth Nielsen, f. Davidsen (1789-1867) ejede kroen ved Gredstedbro.

Familiebegivenheder

Dagbogen begynder i 1845 med at nævne, at svigerinden Lise Nielsen, der var født den 25. december 1807, *“var hos os hele sommeren,”* og at hun året efter *“havde bryllup med J.J. Gram Blom (1784-1862), og at de besøgte os nogle dage.”* I 1847 oplyses det, at *“Blom er blevet forflyttet til Odense, samt at Lise har fået en datter Elise”,* men dagbogen undlader ejendommeligt nok samtidig at fortælle, at Lise døde i forbindelse med fødslen den 13. august 1847. Af dagbogens sidste indførelse i 1851 fremgår, at den nu fireårige datter, *“den elskelige Elise Blom døde den 25. oktober.”*

Efter en eventyrlig karriere inden for toldtaten gav Blom i 1824 stødet til oprettelsen af Krydstoldvæsenet. I 1826 blev han udnævnt til overtoldkontrollør for Østifterne og i 1827 for Nørrejylland. Herefter virkede han i en årrække i Flensborg som overtoldkontrollør for hertugdømmerne for at afslutte sin karriere i Odense som overtoldinspektør hædret med både etatsrådstitlen og kommandørgraden af Dannebrogordenen.

De glædelige og sørgelige begivenheder i familien noteres flittigt: *“Sidst i september 1847 fik min svigerinde, Ulrikke en lille pige”,* der blev døbt Nathalie (1847-1848). I decem-

ber 1852 berettes, at *“lille Henrik (1846-1853) i Skive er meget lidende, og Niels og Ulrikke frygter for at han skal gå bort”*, hvilket også blev tilfældet den 15. januar 1853.

Familiemedlemmerne deltog ivrigt i de lokale arrangementer. *“Den 26. juli 1852 havde vi musik på skolen. Kaptajn d’Origny var her og glædede os med sin sang.”* Dagen efter, *“Den 27. var vi på Apoteket tillige med brødrene d’Origny”*, der begge var bekendte for deres smukke sangstemmer. Kaptajn Fritz d’Origny (1816-1888) var på daværende tidspunkt toldinspektør i Tønning, mens Emil d’Origny (1818-1861) var cand. theol. og adjunkt ved Ribe Katedralskole. De var sønner af Københavns kommandant, oberst Frederik Julius d’Origny (1774-1838) og Anna Hedevig Schultz (1781-1858). Obersten stod bag oprettelsen af Det kgl. Haveselskab og indførte dyrkning af hyacinter. Hans moder, Sophie Charlotte de Hansen (1750-1779) var den yngste af kong Frederik V’s fem børn med den fra Charlotte Biehls breve så berygtede oberstinde Cathrine Marie de Hansen, bedre kendt som Madam de Hansen (1720-1784), der i ca. seks år var kongens foretrukne elskerinde. Sophie Charlotte de Hansen blev 1767 gift med Henri Alexis d’Origny (1720-1794), der efter at have været officer i Ludvig XV’s kavaleri kom til Danmark i 1761, hvor han avancerede til oberst af kavaleriet. Kongedatteren fik i forbindelse med sit ægteskab 3.000 Rdl. til brudeudstyr samt en obligation på 7.000 Rdl. fra partikulærkassen.¹⁰

“I november (1853) havde kaptajn Fritz d’Origny bryllup med frøken Edle Johanne Sophie Cederfeldt (1821-1907).” Han havde tidligere været gift med Berthe Adler (1816-1848).

Efter den første præsentation af d’Origny-brødrene på apoteket meddeler dagbogen i dagene før jul 1852: *“Emil d’Origny forsprængte sin fod, og måtte derfor holde sig inde i nogen tid, men han blev dog rask nok til i julen at kunne rejse til Flensborg. Han havde en søndag formiddag et selskab hos sig, hvor jeg var med. Henrik kunne desværre ikke komme, da han var forkølet.”* Der var tydeligvis tale om mere end et bekendtskab. *“Den 12. februar 1853 var det mig forundt at bringe Emil d’Origny den meddelelse, at Sophie ville være hans, men forlovelsen skal foreløbig være hemmelig, kun de nærmeste er vidende derom. Moder kan ikke ret finde sig i, at Sophie opgiver sin selvstændige stilling. Gud give, at det må gå godt! De ses her hos os ind imellem. Den 27. februar var d’Origny første gang om aftenen samlet med familien på apoteket.”* Søsteren boede stadig hjemme hos forældrene og kunne tilsyneladende ikke modtage kæresten i hjemmet. *“Den 2. marts samledes familien her til kaffe om eftermiddagen, desuden var her om aftenen Emil d’Origny, adjunkt Hansen og overlærer Carl Emil Salto (1821-1897).”*

“Den 8. marts 1853 var Stine og jeg på Apoteker at gratulere Sophie med hendes fødselsdag. Jeg savnede meget, at Emil d’Origny ikke kunne være dér. Når det skulle gå efter min følelse, da skulle denne hemmelighed straks ophøre!” Parret fik dog chancen senere på dagen: *“Den 8. marts var vi om aftenen hos Stine, det var en rar aften, man ser så megen lyksalighed på de forlovede, og der blev en del musiceret. d’Origny havde en temmelig stærk rødmen i kinderne, og ikke kan jeg nægte mig selv, at det vakte en bekymring hos mig, at hans bryst måske ikke er for stærkt. Den gode Gud holde sin hånd over ham.”* – og endelig, *“Den 1. maj 1853 var vi om aftenen på Apoteket, da blev Sophies og d’Orignys forlovelse deklareret.”*

Sophie d'Origny, født Eilschou, ca. 1860.
Foto: Privateje.

Efter forlovelsen kunne det unge par være sammen. *“Den 21. maj 1853 rejste Henrik til Kolding og kom igen den 26. Vi havde den aften torden og en voldsom regn. Den 29. gjorde vi en tur til Estrup. Vi havde dejligt vejr, så vi kunne rigtig glæde os over den nys udsprungne bøgeskov. d'Origny og Sophie var rejst derhen om fredagen og kom så med os tilbage. Stine og Emil Hyphoff var også med.”*

På både de yngre og ældre familiemedlemmers fødselsdage samledes familien, således den 30. april 1852 var det *“moders fødselsdag, hvor vi gratulerede om formiddagen og samledes atter om aftenen.”* Familien var også samlet *“Den 17. juni 1853, Mines fødselsdag. Jeg var med børnene hos Sophie til chokolade. Uheldigvis blev talen ført på “Den danske Forening” og d'Orignys og faders ytringer satte mit indre i en sådan bevægelse, at jeg endnu i dag lider deraf. Om eftermiddagen kørte moder med os til Plantagen, hvor vi tilbragte nogle timer i det dejlige vejr”*, en tur, der vel var blevet arrangeret for at berolige gemytterne. Baggrunden for den ulyksalige diskussion var, at en gruppe af Ribes store forretningsdrivende med Frederik v. Stöcken og fabrikant Christian Gjørtz som drivende kræfter på daværende tidspunkt ønskede at sammenlægge de allerede eksisterende to klubber i byen. Frederik v. Stöcken havde således svært ved at forlige sig med, at endnu er klub, den af d'Origny samme år oprettede foredragsforening *“Den danske Forening”*, med sin kulturformidling formentlig ville formindske tilgangen af medlemmer til hans store, sammenlagte klub. Denne – kaldet *“Klubben”* – erhvervede i 1855 *“domprovsteboligen”* som domicil, da Jacobine og Henrik flyttede ind i amtmandsgården. Bygningen blev senere kendt som Klubbens Hotel.

Emil d'Origny tabte imidlertid ikke modet og stiftede herudover i 1855 Det antikvariske Selskab, der senere førte til oprettelsen af Ribes antikvariske Samling, som blev landets første provinsmuseum.

“Den 29. (juni 1853) var Henrik og jeg, Frederik og Christine hos d'Origny til the.” –

Emil d'Origny. Litografi efter fotografi v / Em. Bærentzens Lith. Inst., 1862. Privateje.

mon ikke søsteren, værtens forlovede også var til stede?

“I midten af december (1853) rejste Sophie og Mine til København”, hvor mor og datter skulle præsenteres for den tilkomne svigermor, oberstinde Anna Hedevig d’Origny. De var tilsyneladende tilbage i Ribe, da brødrene “d’Origny til julen 1853 rejste til København, og skulle komme hjem den 9. januar, men formedens en svær snefog kom de først et par dage senere.”

Og endelig meddeler dagbogen: *“Den 7. oktober 1854 havde Sophie og d’Origny bryllup,*

som stod på Apoteket. Dagen efter havde vi stort selskab. Dagen derefter var familien samlet hos de unge folk.”

Emil d’Origny havde fine karakteregenskaber og var præget af stor kærlighed til friheden og til fædrelandet. Med sin smukke sangstemme og sit talent som lejlighedsdigter forstod han altid i det selskabelige samvær at skabe den rette festlige stemning. Som lærer i naturhistorie blev han med sin inspirerende undervisning og ved sine ekskursioner ud i naturen af ikke ringe betydning for sine elever, heriblandt også for den senere så kendte botaniker Eugenius Warming.

Emil d’Origny døde allerede den 7. november 1861 af en lungebetændelse efterladende sig hustru, to døtre og en søn. Den ældste datter, Laura (1855-1903) led af en rygskeade og endte sine dage som ugift i De Eilschouske Boliger i Odense.¹¹ Den anden datter, Jacobine (1861-1866) døde tidligt, og sønnen, den ugifte Fritz d’Origny (1859-1886) arvede både sin farfars og sin fars botaniske interesser og blev havebrugskandidat med uddannelse blandt andet i England. Sophie d’Origny døde selv den 9. maj 1895 og blev begravet i Ribe.

Andre slægtninge

I omtalen af de mange fætre og kusiner dukker Laurette Christensen (1804-1852) op. Hun var en ugift datter af Jacobines faster, Ingeborg Christine Eilschou, der havde været gift med pastor Balthasar Mathias Christensen (1768-1820) til Brørup og Lindknud Menighed. Efter faderens død i 1820 tog Laurette sammen med moderen og broderen Conrad ophold i et hus i Sten-

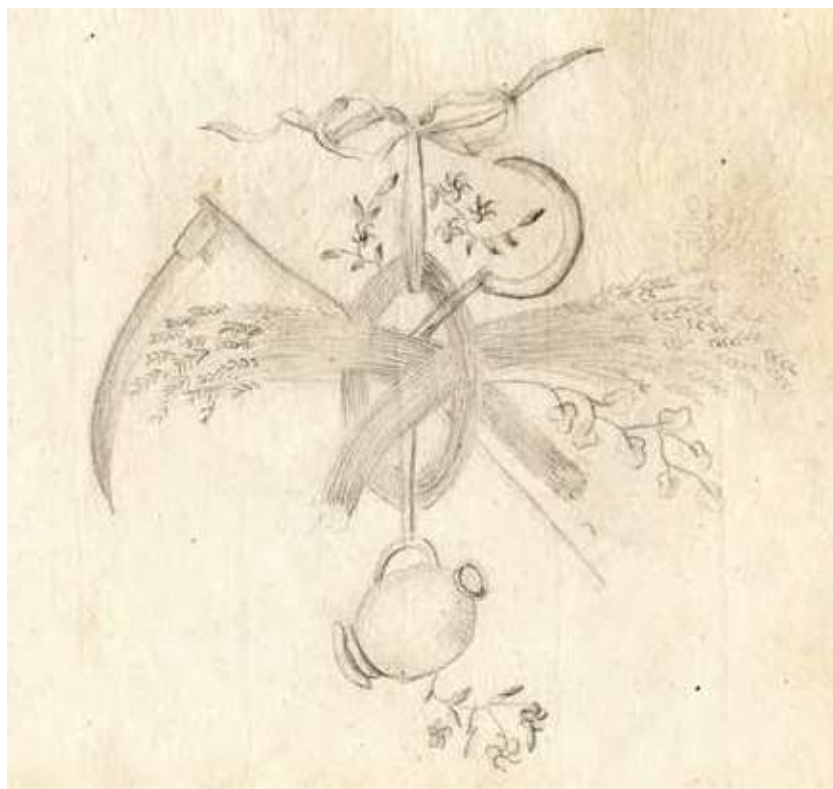
bogade i Ribe, således at Jacobine har haft et meget tæt forhold til den lidt ældre kusine. *“Den 31. august 1852 flyttede Laurette på Sygehuset.¹² Hun er meget glad for at være der. Den 29. september døde Laurette uden forud at have lidt betydeligt. Hendes bortgang påfulgte hurtigere end man kunne have ventet det. Dagen før begravelsen blev hun ført herhen til os. Lauritz var her også. Til middag begravelsesdagen spiste her: Conrad, moder, Madame Kock, Jomfru Lyhne, Madame Rose. Laurette testamenterede mig hendes chatol.”* Lauritz var den afdødes anden broder, der var købmand og værts-husholder på Sønderho på Fanø. De andre i følget var købmandsenken Kristine Koch i Ribe, fru urmager Ane Lyhne, født Koch samt tjenestepigen Cathrine Rose.

Jacobines forhold til den lidt yngre kusine, Nie Diechmann (1811-1893) var også meget nært. Nie var datter af Anania von Stöckens bror, adjunkt Peter Tetens Hanssen i Ribe og Johanne Diechmann Loft. Hun og Jacobine havde haft barndom fælles i Ribe. Hun blev gift med sin moders fætter, cancellisekretær Frederik Diechmann (1801-1858) i København. Om aftenen den 28. juli 1852 *“kom Nie Diechmann og hendes ældre datter, Charlotte (1835-1859) hertil. De logerede på apoteket ... Den 2. august var det Nie's fødselsdag, jeg var på apoteket den hele dag Den 13. spiste de her til middag, Nie, Charlotte, fader, moder, Stine, Sophie og Mine. Til om aftenen var nogle flere indbudte. ... Den 20. var de hjemme fra her til te om aftenen. Den 22. rejste Nie, jeg gav hende Thorups Samlede Digte og Charlotte fik en tegnebog.”*

En uges tid senere fortalte Jacobine veloplagt, at hendes morbror, Stephan Hanssen, der var købmand i Flensborg, nu

var kommet til byen den 1. september sammen med tante Grethe og kusine Julie (1830-1893). *“De var på apoteket. Den 5., søndag, var vi på apoteket, den 6. foranstaltede Henrik og jeg en tur til Gredstedbro, hvor vi drakte. Her hjemme spise vi til aften. Den 9. rejste onkels.”* I en skærende kontrast til denne spontane glæde over besøget af kære familiemedlemmer står en notits i dagbogen fra april 1854: *“Julie Hanssen har i dette forår haft bryllup med Platen!”* Kusinen nævnes nu pludselig også med efternavn! Man fornemmer, at der er sket et eller andet. I Ribe var man øjensynlig ikke imponeret af Julies ægtefælle, rigsgreve Emil Rudolph von Platen zu Hallermund (1822-1877), selvom han var enkemand, officer og Ridder af Dannebrog. Parret var blevet gift den 28. marts. Allerede den 30. maj samme år fødtes deres eneste barn.

Et oldebarn efter Jacobines oldefars broder, pastor Mathias v. Westen Eilshou (1711-1795) til Fraugde Menighed, Johanne Friis (1819-1897), dukkede pludselig op i Ribe. Man kendte hende kun perifert på forhånd, men hun blev i al fald modtaget med åbne arme. *“Den 28. april 1853 kom Hanne Friis og jomfru Petersen hertil for at besøge os. Det er en nydelig pige, og jeg kom til at holde meget af hende. Den 29. var her et lille selskab. Den 3. maj kørte vi til Vester Vedsted, for at Hanne kunne se havet. Det var netop på ebben, så vi kørte på havets bund. Vi gjorde dernæst visit i præstegården hos pastor Carl Vilhelm Hundrups. Om aftenen var vi hos Hyphoffs. Den 5., Kristi Himmelfartsdag, havde vi et selskab. Fru stiftsfysikus Rebekka Kjær (1799-1857) var her for første gang, hun har i et par år bestandig holdt sig hjemme. Den 6. rejste Hanne herfra*

Skitse fra Jacobine Eilschous tegnebog fra begyndelse af 1820'erne efter forlæg fra H.A.Grosch. Privateje.

igen. Hun og Christine blev også meget gode venner, og få dage efter hun havde forladt os, sendte hun Christine en nydelig dukke, som fik navnet Hanne." Året efter meddeler dagbogen: "Den 11. maj 1854 havde Hanne Friis og doktor Christian Klem (1819-1907) bryllup", og i april 1855 fortælles, at "fru Klem har fået en ..." Det blev en søn, Frederik Christian Klem (1855-1937).

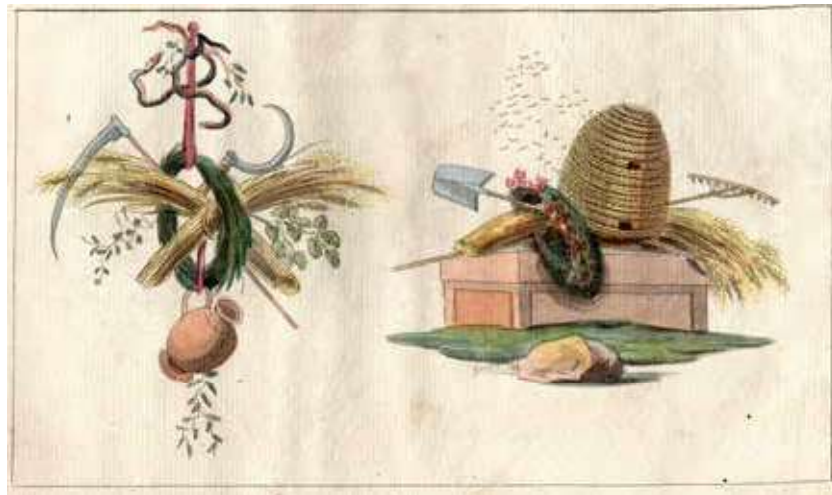
Ribe-begivenheder

Treårsdagen for en af Treårskrigens afgørende danske sejre i Slaget om Fredericia

blev på behørig vis mindet i Ribe. "Den 6. juli 1852 samledes et lille selskab i Ballins have kl. 6 om morgenen i det dejligste vejr. Da jeg gik derned musiceredes igennem gaderne, og Dannebrog vejede fra husene." Når Jacobine ikke nævner Henrik i forbindelse med det lokale arrangement, må man formode, at han selv har deltaget i mindehøjtidelighederne i Fredericia.

Til årets store begivenheder hørte for Jacobines vedkommende koncerter og teaterforestillinger, da hun ligesom sin moder og sine søskende var både kunstnerisk og

Udsnit af tavle 22 i
H.A. Grosch Haandbog
for Brodering og
Tegning fra 1794.
Privateje.

musikalsk begavet. "Den 24. maj 1852 havde vi her den nydelse, at høre organist Hansen fra Roskilde spille på orglet i Domkirken. Hans koncert var godt besøgt." Orgelspilleren var ingen ringere end komponisten Hans Matthison-Hansen (1807-1890), der oprindeligt var elev af C.W. Eckersberg, men tilrådet af Weyse forlod han maleriet til fordel for musikken. Han havde sit kunstneriske gennembrud ved Frederik VI's bisættelse i 1840, hvor han spillede med fri fantasi og indflettede folkevisen med, Dronning Dagmar ligger i Ribe syg. Mindre kunne dog også gøre det: "Den 16. (juni 1852) gav vor egen organist Carl Hansen en koncert, som også var godt besøgt." Carl August Hansen (1810-1874) var broder til Hans Matthison-Hansen. Han kom til Ribe i 1836 som organist og stadsmusikant. Også han var elev af Weyse.

Anden juledag 1852 var man til forestilling i Den selskabelige Forening, og i februar havde byen besøg af Det Olsenske

Skuespillerselskab, der "har givet nogle forestillinger her i denne tid: Tycho Brahes Ungdom og Slottet i Poitou interesserede mig mest." Tycho Brahes Ungdom er et drama i tre akter af Carsten Hauch fra 1852. Stykket handler reelt om Hauchs eget liv, hvorvidt han som amtmandssøn skulle vælge mellem en standsmæssig karriere eller følge digterkaldet. Stykket blev i samme sæson også spillet på Det kgl. Teater i København og af to andre teaterselskaber. Slottet i Poitou er et fransk lystspil i fire akter af Jules Sandeau (1811-1883). Det blev uropført på Det kgl. Teater den 17. december 1852, så Det Olsenske Teaterselskab har virkelig haft nyheder på programmet.

Det Olsenske Selskab, der var grundlagt af Julius Olsen (1796-1862), turnerede i årene 1848-1862.¹³ Selskabet bestod af få habile og dygtige skuespillere samt af mange middelmådige, og opførelserne var herefter. "Den 27. februar 1853 om aftenen blev der

i komediehuset et forskrækkeligt røre blandt tilskuerne foranlediget af en dump lyd, som hørtes, og som forskrækkede folk i den grad, at de begyndte at trænges mod udgangen, men det var til lykke blind alarm, og det lykkedes skuespiller Carl Petersen snart at berolige publikum. Nogle enkelte blev væltet om kuld, og flere damer faldt bag over, det var ængsteligt at se. En lykke var det, at folk blev standsede i farten, thi ellers havde man vist set stor elendighed.”

Samme sommer havde Ribe fornemt besøg. Den 20. juni *“om aftenen havde vi den nydelse at være til koncert, hvor de 4 kunstnere lader sig høre: Høfpianist Peter Dahl (+1872), violincellospilleren kgl. operasanger Ludvig Sahlgreen (1816-1866), fløjtespiller i Det kgl. Kapel Johannes Schiøtt (1826-1915) og kgl. operasanger Wilhelm Albrecht (1822-1871). Tirsdag den 26. om formiddag var vi i kirken og hørte kunstnerne holde prøve. Den 27. var vi om formiddagen på skolen og havde atter den nydelse at høre Dahl og Sahlgreen. Om eftermiddagen gav de koncert i kirken, og derefter var de hos os til te. De udførte en del smuk musik, og først efter middag skiltes selskabet ad.”*

Forholdet til teaterselskabet var tilsyneladende ikke så nært, men *“Den 2. april 1854 blev i Den selskabelige Forening opført komedierne: En Valgdag og Den gamle Elsker”, den første et lystspil i tre akter af Thomas Overskou og den sidste en vaudeville af C. Hostrup. Og igen “i ugen før jul 1854 gav Olsens Selskab forestilling her.”*

Stine Tranberg udnyttede tilsyneladende den musikalske begavelse mere end de fire søstre. Sidst på året 1852 meddeler dagbogen: *“Jernstøber Severin Bjelkes yngste søn, som har gode musikalske anlæg, var en dag hos Stine for at lade sig høre!”* Og *“den 16. juni 1853 var*

det markedsdag. Pastor Mørk og Stine musicerede meget her om eftermiddagen.” Pastoren var Mouritz Mørk fra Rejsby Sogn.

En trist afslutning

På tværs af dagbogens sidste side fra 1855 står: *“Kanalarbejdet er begyndt.”* Sejladsen på Ribe Å blev for de stadig større skibe i midten af 1800-tallet besværliggjort af det slyngede å-løb og Vadehavets særlige forhold. Man regulerede derfor åens vestlige løb og dens udløb i Vadehavet ved at grave en 1.660 meter lang kanal over Farup Enge og yderligere en 1.370 meter fortsættelse ud i vaden. Åens udløb flyttedes herved en kilometer mod nord i forhold til sit hidtidige leje.

Kort tid inden skrev Jacobine: *“Vor borgmester C.L.F. Pontoppidan måtte i dag friste den tunge skæbne at miste sin kone, Emma Rosen – der er fem små børn! Hun døde den 27. april 1855.”*

Godt en månedstid efter i anledning af Henrik Niensens overtagelse af amtmandsposten arrangerede Jacobine i slutningen af maj sit livs største, men desværre også sidste middagsselskab i amtmandsgården for familie, venner og bekendte. Under middagen følte hun sig pludselig dårlig og forlod middagsbordet. Hun døde umiddelbart efter, den 8. juni 1855, selv efterladende sig tre børn.

Jacobine Eilschous barnebarn, Jacobine Nielsen (1872-1962) har fortalt, dels at hendes farmor havde haft tyfus samtidig med hendes far, apoteker Christian Nielsen, og at det var årsagen til hendes tidlige død, dels at fasteren, Christine var død af en arsenikforgiftning. Så vidt familietraditionerne!

De officielle kilder er tavse om årsagen til Jacobine Eilschous død, og om årsagen til Christines død véd vi, at det var en underlivsbetændelse. At Jacobine var død af tyfus halvandet år efter, at hun havde haft sygdommen, er ikke særlig sandsynligt, da intet i dagbogen tyder på, at hun har været syg eller følt sig dårligt, så måske var det hende, der døde af en arsenikforgiftning. Indtil midten af 1800-tallet indeholdt det grønne farvestof, man brugte til indendørs maling og tapeter, arsenik. Ved rengøring blev støv og flager fra pigmenterne revet løs af tapeterne og dette kunne forårsage forgiftning.¹⁴ Da familien Nielsen i maj 1855 flyttede ind i amtmandsgården, havde den de sidste par år været beboet af amtmand Lüttichau, der var ungkarl, og hans hustjener. Man kan forestille sig, at Jacobine ved overtagelsen har fundet alt i malproper forfatning, hvorefter hun og tjenestefolkene er gået på vægge og træværk med krum hals med det sørgelige resultat, at arsenikken fra tapeterne dræbte hende.

Til Jacobines begravelse skrev svogeren, Emil d'Origny en både smuk og dybtfølt begravelsessalme "Dødens Engel" til en gammel herrnhutermelodi "Herrens røst, der aldrig brister". Salmen er siden blevet sunget ved samtlige begravelser i hendes efterslægt.

En notits i Jacobines dagbog fra juni 1852 kom nogle år efter til at stå i et lidt specielt lys: "Kongen foretager i denne tid en rejse i det nordlige Jylland og bliver over alt modtaget med megen jubel, men skade, at han også medbringer den dame, som han kalder sin kone, og som folket da også synes at være nødt til at fejre. Pluraliteten er vistnok oprørt derover, men have dog ikke mod

Christine Nielsen, 1857. Foto: Privateje.

nok til at lade det være." I 1857 – to år efter Jacobines død – besøgte Frederik VII og grevinde Danner Ribe, hvor kongen blev indlogeret i amtmandsgården hos stiftamtmand Henrik Nielsen og grevinden i bispegården. Jacobines datter, Christine, der af moderen i dagbogen beskrives som værende "både en munter og morsom pige", tog grevinden med storm i så høj grad, at grevinden ved afrejsen forærede den kun otteårige pige et par ørenringe, der havde været hendes egne. Sådan kan det gå!

Grevinde Danners egne ørenringe, som hun i 1857 forærede den otteårige Christine Nielsen under kongebesøget i Ribe. Privateje.

Litteratur

- Andersen, Vald.: *Hald Hovedgård*, Herning 1977.
- Bitsch Christensen, Søren et al: *Ribe Bys Historie 1-3*, Esbjerg 2010.
- Bregnsbo, Michael: *Til venstre hånd: Danske kongers elskerinder*, Gyldendal 2010.
- Eilskov, Peter: *Slægten Eilskov*, Odense 1869.
- Ellekilde, Hans: *Vor danske Jul gennem Tiderne*, Gad 1943.
- Fra Ribe Amt. *Historisk Samfunds Årbøger*, div. årgange.
- Grosch, Heinrich August: *Haandbog for Broderier og Tegninger*, Gyldendal 1794.
- Hauch-Fausbøll, Th.: *Personalhistoriske Samlinger*, København 1906.
- Hauch-Fausbøll, Th.: *Slægtshåndbogen*, København 1900.
- Hauch-Fausbøll, Th.: *Håndbog over den ikke naturaliserede adel*, København 1933.
- Hauch-Fausbøll, Th. og Nygaard, S: *Patriciske Slægter, Femte Samling*, København 1930.
- Kornerup, Bjørn: *Ribe Katedralskole I-II*, Gyldendalske Boghandel 1947-52.
- Lengnick, J.C.L.: *Stamtavle over Familien Wederkinch*, U.Å.
- Lengnick, J.C.L.: *Genealogie over Familien v. Stöcken*, (I), København 1858.
- Sandfeld, Gunnar: *Komedianter og Skuespillere*, Nyt Nordisk Forlag – Arnold Busch 1971.
- Pedersen, Carl Th.: *Tapeter der dræbte*, Dansk Kemi, 86, nr. 4, 2005.
- Teilman Hald, Carsten: *Et vestjysk apotekerhjem*, Varde 2014.

Ikke trykte kilder

Stiftamtmand Henrik Niensens privatarkiv.

Noter

- 1 Eilskov 1869, s. 19-22.
- 2 Fra Ribe Amt 1911-1914, s. 245.
- 3 Andersen 1977, s. 276ff.
- 4 Slægten Tranberg nedstammer fra Hans Knudsen Tranberg (1612-1688) og Ene Hansdatter (1635-1725) i Årre Sogn. De havde 10 børn, heriblandt sønnerne Peder Tranberg, der blev stamfader til slægtslinjen i Varde, og Jørgen Tranberg (1782-1735), der var gårdejer i Faaborg og gift med Ane Jørgensdatter (1690-1737). Sidstnævnte par havde sønnen Hans Tranberg (1727-1791). Han ægtede Birgitte Toft (1717-1797) i Endrup Mølle, og de havde dels sønnen, Jørgen Tranberg til Bækmark (1756-1829), byfoged i Holstebro, dels datteren, Frederikke Tranberg (1763-1844). Hun overtog Endrup Mølle og var gift med herredsskriver Gabriel Michaël Friis (1762-1829).
- 5 Fra Ribe Amt 1983, s. 433-445.
- 6 Jørgen Roed malede under sit ophold i Ribe i 1836 amtsforvalter Rasmus Nielsen.
- 7 Hauch-Fausbøll 1906, s. 247-249.
- 8 Ellekilde 1943, s. 433.
- 9 Teilman Hald 2014, s. 11-14.
- 10 Bregnsbo 2010, s. 152-153.
- 11 Bygningen blev nedtaget i 1929 og genopstillet i 2005 i Den Gamle By i Århus.
- 12 Ribe Sygehus lå i perioden 1817-1874 i Gravsgade 2-8, jf. Fra Ribe Amt 2012, s. 38.
- 13 Sandfeld 1971, s. 351-52.
- 14 Pedersen 2005, s. 36-37.

Carsten Michaël de Teilman Hald, cand. jur., Sct. Marcus Plads 10, 1921 Frederiksberg C. Har tidligere dels med artikler i Fra Ribe Amt, Mark og Montre, Personalhistorisk Tidsskrift m.fl. dels med bøgerne "Vestjyske Adelsfolk" og "Et vestjysk apotekerhjem" behandlet lokal- og kulturhistoriske emner.